Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
dergipark.org.tr/1757941
2025, 11(2), *262-278*

Artvin Çoruh University International Journal of Social Sciences
https://doi.org/10.22466/acusbd.1757941
E-ISSN: 2536-5045

Araştırma Makalesi/Research Article **Geliş / Received**: 06.08.2025 **Kabul / Accepted**: 18.09.2025

Dile Bilişsel Bir Yaklaşım: Yapı Dilbilgisi*

İzzet Şirin[1]

Öz

Bu makale, dilin yalnızca biçimsel kurallar bütünü olmadığını, bilişsel süreçler, toplumsal etkileşim ve kullanım sıklığı gibi faktörlerle şekillenen dinamik bir yapı olduğunu savunan Yapı Dilbilgisi yaklaşımını ele almaktadır. Çalışma, özellikle çocuk dil edinimi süreci üzerinden dilsel yapıların nasıl berkitildiğini, gelenekselleştiğini ve zihinsel temsillere dönüştüğünü örneklerle açıklamaktadır. Yapı Dilbilgisi, biçim-anlam eşleşmeleri temelinde, dildeki tüm ifadeleri—ister deyim ister kalıp, isterse dilbilgisel yapı olsun—birer yapı olarak kabul eder ve çekirdek-çevre ayrımını reddeder. Bu yaklaşım, üretici dilbilgisinin soyut kural modellerine alternatif olarak, dilin işleyişini kullanım temelli bir perspektiften açıklamayı hedefler. Makalede, Türkçe Ulusal Derlemi'nden alınan verilerle oluşturulan örnek yapılar analiz edilmiştir. Bildirim cümleleri, eylem yapıları, şahıs ve zaman ekleri, ad öbeği yapıları gibi farklı karmaşıklık düzeylerindeki dilsel yapılar incelenmiştir. Ayrıca yapıların kavramsal birleşim süreci ve sözlükçe-dilbilgisi sürekliliği çerçevesinde teorik açıklamalar sunulmuştur. Sonuç olarak, Yapı Dilbilgisi'nin dilin edinimi, temsili ve kullanımı bağlamında bilişsel ve işlevsel temellere dayalı güçlü bir kuramsal çerçeve sunduğu ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yapı Dilbilgisi, Bilişsel Dilbilim, Kullanım Sıklığı, Dil Edinimi, Biçim-Anlam Eşleşmesi

JEL Kodları: D83, Z13, Z19

A Cognitive Approach to Language: Construction Grammar

Abstract

This article discusses the Construction Grammar approach, which argues that language is not merely a set of formal rules but a dynamic system shaped by cognitive processes, social interaction, and usage frequency. The study explains, through the process of child language acquisition, how linguistic constructions are entrenched, conventionalized, and transformed into mental representations. Construction Grammar considers all linguistic expressions—whether idioms, patterns, or grammatical structures—as constructions based on form-meaning pairings, rejecting the core-periphery distinction. As an alternative to the abstract rule-based models of generative grammar, this approach seeks to explain language functioning from a usage-based perspective. The article analyzes sample constructions drawn from the Turkish National Corpus, focusing on sentence structures, verb patterns, person and tense markers, and noun phrase constructions of varying complexity. Furthermore, the study presents theoretical explanations regarding conceptual blending and the lexicon-grammar continuum. In conclusion, Construction Grammar is shown to offer a robust theoretical framework grounded in cognitive and functional principles for understanding, acquiring, and representing language.

Keywords: Construction Grammar, Cognitive Linguistics, Usage Frequency, Language Acquisition, Form-Meaning Mapping

JEL Codes: D83, Z13, Z19

---

* Bu çalışma, 22-23 Şubat 2025 tarihlerinde ABD'nin Illinois eyaletinde düzenlenen ve Vilnius Uygulamalı Bilimler Üniversitesi (Litvanya) ev sahipliğinde gerçekleştirilen 18. Eurasian Conference on Language & Social Sciences'te özet bildiri olarak sunulan çalışmanın genişletilmiş hâlidir.

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, izzetsirin@artvin.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-2691-5172

✉ ***Sorumlu yazar / Corresponding author,*** izzetsirin@artvin.edu.tr

Atıf / Citation: Şirin, İ. (2025). Dile Bilişsel Bir Yaklaşım: Yapı Dilbilgisi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 262-278. https://doi.org/10.22466/acusbd.1757941

Giriş

"Dil, insan zihninin aynasıdır; kurallar kadar anlamlarla da örülüdür." Raymond W. Langacker

Giriş Hikâyesi:

Ali, iki yaşına yeni girmiş meraklı bir çocuktur. Çevresinde duyduğu kelimeleri tekrar etmeye, anlamlarını keşfetmeye ve bunları iletişim kurmak için kullanmaya başlamıştır. Bir gün, mutfakta annesinin elinde bir bardak su tuttuğunu görür ve heyecanla "su!" diye bağırır. Bu basit sözcük, onun için sadece bir ses dizisi değil, aynı zamanda bir talep, bir ihtiyaç ve etkileşim başlatan bir araçtır.

Zamanla, annesi ona "su ister misin?" diye sormaya başlar ve Ali de "su ver" demeyi öğrenir. İşte burada kullanım sıklığı devreye girer (Bybee, 2010). Annesinden ve çevresinden bu ifadeyi sıkça duyan Ali, aynı yapıyı tekrar ederek pekiştirir. Dilbilimde yaygın olarak kabul edilen bir görüş, belirli kelime veya yapıların ne kadar çok duyulursa, zihinde o kadar güçlü bir şekilde yerleşeceğidir. Ali, her su istediğinde bu ifadeyi kullanarak onun zihinsel temsilini kuvvetlendirir.

Ali'nin dili öğrenme süreci, yalnızca sık duyduğu kalıpları taklit etmekten ibaret değildir; aynı zamanda bu kalıpların zihninde *berkitilmesi* (entrenchment) sürecini de içerir (Langacker, 1987). İlk başta farkında olmadan öğrendiği "su ver" ifadesi, zamanla otomatikleşerek bilinçsizce ürettiği bir dilsel şemaya dönüşür. Günlük hayatta benzer yapıların tekrar tekrar kullanılması, bu şemaların zihinde kalıcı hâle gelmesini sağlar. Artık Ali için "su ver" sadece bir ifade değil, dilin işleyişine dair genel bir örüntü haline gelmiştir. Bu nedenle, yeni durumlarla karşılaştığında "top ver" veya "ekmek al" gibi benzer yapıları oluşturabilir.

Bu süreç sadece bireysel öğrenmeyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda toplumsal etkileşim yoluyla şekillenir. Ali'nin çevresindeki yetişkinler, belirli kalıpları tekrar ederek onun dil kullanımını yönlendirir. Bu noktada *gelenekselleşme* (conventionalization) devreye girer (Croft, 2001). Bir dil topluluğunda belirli ifadelerin tekrar tekrar kullanılması, onları zamanla standart ve tanıdık hâle getirir. Ali, ailesinden duyduğu ifadeleri benimseyerek, yalnızca dilin bireysel yönünü değil, aynı zamanda sosyal boyutunu da öğrenir.

Ali'nin hikâyesi, dilin soyut kurallar çerçevesinde değil, kullanım temelli ve bilişsel süreçler yoluyla edinildiğini açıkça göstermektedir. Kullanım sıklığı, berkitme ve gelenekselleşme gibi faktörler, dilin bireysel öğrenme süreçlerinden toplum içindeki yaygınlaşmasına kadar geniş bir çerçevede ele alınmasını sağlar. Yapı Dilbilgisi, bu dinamik süreçleri merkeze alarak, dilin yalnızca biçimsel kurallar bütünü olmadığını, aksine bilişsel ve toplumsal etkileşimlerle şekillenen bir sistem olduğunu öne sürmektedir (Bybee, 2010; Goldberg, 2006).

Bir çocuğun dil edinim süreci, dilbilim açısından temel bir gözlem alanı sunar. İlk kelimelerini üretirken yalnızca belirli ses kalıplarını taklit etmez; aynı zamanda bu kelimelerin bağlamsal ve işlevsel değerlerini de kavrar. Dil ediniminin bu erken aşamaları, dilin öğrenilme sürecinin yalnızca soyut kurallara dayalı olmadığını, bilişsel süreçler ve kullanım bağlamıyla şekillendiğini göstermektedir. Zamanla, çocuk dilsel yapıları daha karmaşık bir şekilde kullanmaya başlar. Bu süreçte, belirli sözcük kalıplarını sıkça kullanması, zihninde bazı

yapıların yerleşmesini sağlar. Dilbilimde *kullanım sıklığı* (frequency of use) kavramı, bireylerin belirli dilbilgisel yapılara ne kadar maruz kaldığını ve bu yapıların ne kadar sık üretildiğini açıklar (Bybee, 2010). Çocuk, çevresinden duyduğu dilsel örüntüleri tekrar ederek öğrenir ve bu örüntüler zamanla otomatikleşerek zihninde güçlü bir şekilde yerleşir.

Bu çerçevede, dilin yalnızca kurallar ve soyut yapıların birleşiminden ibaret olmadığı, aksine kullanım sıklığı, berkitme ve gelenekselleşme gibi dinamik süreçlerle şekillenen bir sistem olduğu ortaya çıkmaktadır. Yapı Dilbilgisi'nin temel varsayımlarından biri de budur: Dil, önceden belirlenmiş bir kurallar bütünü değil, kullanım yoluyla evrilen, bilişsel süreçlerle iç içe geçmiş ve toplumsal etkileşimle pekişen bir yapıdır (Goldberg, 2006; Bybee, 2010).

1. Yöntem

Bu çalışmada, Yapı Dilbilgisi'nin kuramsal temelleri ve dilin biçim-anlam ilişkisini açıklamadaki yaklaşımı ele alınmıştır. Bu yaklaşıma göre biçim ve anlam birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturmakta; dilsel ifadeler bu bütünlük içerisinde yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu bakış açısı, dilin işleyişini açıklamada geleneksel kural-merkezli modellerin ötesine geçerek kullanım ve anlam boyutlarını dikkate alan bir yaklaşım sunmaktadır.

Ayrıca bu kurama katkı yapan Charles J. Fillmore, Paul Kay, Adele E. Goldberg, George Lakoff ve Ronald Langacker gibi araştırmacıların görüş ve çalışmalarına yer verilmiş; söz konusu kuramın Üretici Dilbilgisi'nden ayrıldığı noktalar da ele alınmış; özellikle Üretici Dilbilgisi'nin dili soyut ve evrensel kurallar sistemi olarak ele almasına karşın, Yapı Dilbilgisi'nin dili kullanım temelli ve bilişsel bir olgu olarak değerlendirdiği açıklanmıştır.

Bu kuramsal çerçeveden hareketle, Türkçe Ulusal Derlemi'nden alınan dilsel ifadeler incelenmiş ve farklı düzeylerdeki dilsel örüntüler Yapı Dilbilgisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bildirim cümleleri, eylem yapıları, şahıs ve zaman ekleri ile ad öbeği yapıları gibi örnekler üzerinden biçim-anlam ilişkisi çözümlenmiştir.

2. Yapı Dilbilgisi

Dilbilim, dili *par excellence* (haddizatında) bir yapı olarak gören yapısalcı bakış açısından, insanın bilişsel özellikleri ile dil arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalar ışığında bilişsel bir yol ayrımına ulaşmıştır. Yapısalcı gelenek, dilin öğeleri arasındaki biçimsel bağıntılara odaklanırken (Saussure, 1916), sonraki çalışmalar dilin yalnızca bir sistemler bütünü olmadığını, aynı zamanda bilişsel süreçlerle iç içe geçmiş bir fenomen olduğunu ortaya koymuştur (Langacker, 1987; Tomasello, 2003). Bu doğrultuda, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretici dilbilgisi paradigması, dilin zihinsel temellerini vurgulayan alternatif bir model geliştirmiştir (Chomsky, 1957; 1965). Ancak bu yaklaşım, dili doğuştan gelen evrensel kurallara dayandırarak kullanım temelli yönlerini göz ardı etmiştir (Goldberg, 2006). Oysa, dilin öğrenilme süreçleri, kullanım sıklığı, analoji mekanizmaları ve bilişsel kategorileştirme gibi faktörler göz önünde bulundurulduğunda, Yapı Dilbilgisi'nin sunduğu işlevsel ve anlam temelli çerçeve daha kapsayıcı bir model sunmaktadır (Bybee, 2010; Croft, 2001).

Bilişsel dilbilim içinde gelişen Yapı Dilbilgisi, dilin yalnızca biçimsel kurallar çerçevesinde değil, anlam, bağlam ve kullanım sıklığı gibi değişkenlerle şekillenen bir sistem olduğunu öne sürmektedir (Fillmore, Kay & O'Connor, 1988). Bu yaklaşım, dilin edinimi ve

kullanımının örüntü tanıma, şemalaştırma ve otomatikleşme gibi bilişsel süreçlere dayandığını savunur (Tomasello, 2009).

Yapı Dilbilgisi terimi tek, genel bir dilbilgisi modelini ifade etmek için kullanılmamaktadır. Aksine, bu terim birbirine yakın bir dizi yaklaşımı tanımlamak için kullanılmakta olup, bu nedenle dile bilişsel bir yaklaşımdan bahsetmek daha uygun olabilir. Bu yaklaşımlara örnek olarak kullanım temelli yaklaşım (Bybee, 2010), ana dil edinimi (Dabrowska 2006; Diessel 2013; Tomasello 2003), ikinci dil edinimi (Ellis 2003; Gries & Wulff 2005) yaklaşımları örnek olarak verilebilir. Yapı Dilbilgisi'nden (Construction Grammar) ziyade, Yapı Dilbilgileri'nden (Construction Grammars) –çoğul olarak– bahsetmek daha doğrudur (Herbst & Hoffmann, 2024: 2). Hoffmann'a göre (2020: 155) dili tüm yönleriyle tek bir bakış açısıyla ele almak mümkün değildir. Bu nedenle, Yapı Dilbilgisi yaklaşımlarındaki çeşitlilik, dilbilgisi üzerine birbirini tamamlayan farklı perspektifler sunarak araştırmalara önemli katkılar sağlamaktadır.

Goldberg'in de (2013) belirttiği gibi, *Bilişsel Dilbilim* (Cognitive Linguistics) ilkelerine dayanan dilbilgisi yaklaşımlarından biri olan Yapı Dilbilgisi, aşağıda sıralanan temel görüşleri benimsemektedir:

a. Anlam, nesnel doğruluk koşullarına değil, konuşucuların durumu nasıl kavradıklarına dayanır (Goldberg 1995; Fauconnier 1985; Jackendoff 1983; Lakoff 1987; Langacker 1987, 1988a; Michaelis 2004; Talmy 1976).

b. Anlam, bilgi yapısı ve edim birbiriyle ilişkilidir. Bunlar, ayrı bir modüler bileşen olmaktan ziyade, genel kavramsal sistemimizin bir parçasıdır (Fillmore 1985b; Lakoff 1987; Langacker 1987; Talmy 1988).

c. Sınıflandırma, gerekli ve yeterli koşullara dayanmaz; bunun yerine, genellikle prototipik örnekleri ve gelenekselleşmiş genişletmeleri içeren örnekler üzerinden genelleştirmelerle gerçekleşir (Fillmore 1977b; Lakoff 1987; Rosch 1973; Taylor 1995; Talmy 2000).

d. Dilin temel işlevi bilgi iletmektir. Bu nedenle, biçimsel ayrımlar, anlamsal veya edimsel farkları ilettikleri ölçüde kullanışlıdır (Ackerman & Goldberg 1996; Goldberg 1995;); Croft 1991; Lakoff 1987; Langacker 1987; Wierzbicka 1988).

e. *Toplumsal biliş* (social cognition) ve *bedensel deneyim* (embodied experience), öğrenme ve anlamın açıklanmasında temel unsurlar olarak görülmektedir (Fillmore 1977b; Tomasello 2008).

2.1. Yapı Dilbilgisi ve Üretici Dilbilgisi: Temel Farklar ve Yaklaşımlar

Yapı Dilbilgisi, Üretici Dilbilgisi'nin dilsel ifadeleri *dilbilgisel kurallar* (grammatical rules) yoluyla ürettiğini öne süren yaklaşımının aksine, bir yapının başka bir yapıdan türetilebileceği herhangi bir mekanizmanın bulunmadığını savunur. Yapılar, birbirleriyle çelişmedikleri sürece serbestçe birleşebilir. Bu nedenle, karmaşık dilbilimsel yapılar, ifadenin bütünsel olarak geçerli olmasını sağlayan daha küçük yapıların hangi kombinasyonunun devrede olduğunun belirlenmesiyle açıklanır (Fried, 2015: 984).

Yapı Dilbilgisi, diğer dilbilgisi kuramları gibi yapının, anlamın ve kullanımın ilişkisini en iyi şekilde temsil etmenin yollarını arar. Ancak diğer kuramlardan farklı olarak, biçim ve işlevi birbirinden ayrılamaz bir bütün olarak görür ve bu nedenle birbirine uyarlanması gereken bağımsız modüller veya bileşenler geliştirmez. Bunun yerine, temel analiz ve temsil birimi olarak *dilbilgisel yapı* (grammatical construction) kavramı etrafında örgütlenmiş, işaret temelli (sign) bir dilbilgisel model önerir (Fried, 2004: 2).

Yapı Dilbilgisi, dilbilgisinin yalnızca *biçimsel kurallar*dan (formal rules) ve kendine özgü bilgileri içeren bir sözlükçe (lexicon) üzerinde işlediği görüşünü savunan Üretici Dilbilgisi yaklaşımına bir alternatif olarak geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda, düzensiz biçimbilimsel formlar, *deyimler* (idioms) ve *eş dizimlilikler* (collocations) Üretici Dilbilgisi içinde önemli bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü bu yapılar, *çekirdek dilbilgisi* (core-grammar) tarafından göz ardı edilmiştir (Chomsky, 1986; Herbst & Hoffmann, 2024: 3).

1980'lerde, Üretici Dilbilgisi tarafından göz ardı edilen dilsel ifadeleri merkeze alan çeşitli çalışmalar yayınlandı (Fillmore 1985, 1988; Fillmore, Kay & O'Connor 1988; Lakoff 1987; Wierzbicka 1987, 1988). Bu çalışmalar, sözlükçenin uzlaşımsal anlamlı öğeler deposu, sözdiziminin ise düzenli ve tamamen yapısal işlemler alanı olduğu ve bu ikisinin birbirinden ayrı olduğu tezini sorgulamıştır. Araştırmacılar, klasik *öğeler ve kurallar* (items and rules) analizleriyle yeterince açıklanamayan ve hem *sözcüksel öznellik* (lexical idiosyncrasy) hem de *sözdizimsel yaratıcılık* (syntactic creativity) özellikleri sergileyen deyimlere dikkat çekmiştir (Hoffmann, 2016: 287). Ayrıca, pek çok sözdizimsel yapılandırmanın, bağımsız sözdizimsel kurallarla açıklanamayacak şekilde yapıya özgü özelliklere sahip olduğu ve bu tümcesel yapıların konuşurlar tarafından biçim-anlam eşleşmeleri olarak depolandığı öne sürülmüştür (Fillmore, Kay & O'Connor 1988; Lakoff 1987).

Yapı Dilbilgisi çerçevesinde yapılan dilsel betimleme, tüm dilbilgisel bilgileri aralarında ayrım yapmadan, kural dışı saymadan biçim-anlam çiftlerinden oluşan yapılar olarak ele alır. Bu yapılar, biçim, anlam ve iletişim işlevleri ile birlikte ayrılmaz bir bütün oluşturur (Fillmore, 1998; Herbst & Hoffmann, 2024; Wasserscheidt, 2019). Yapı Dilbilgisi'ne göre, herhangi bir dilsel ifade -ister düzenli ister görece alışılmamış olsun- eşit bilgi değerine sahiptir. Bu nedenle, *çekirdek* (core) ve *çevre* (periphery) arasında bir ayrım yapmaz ve belirli yapıların doğası gereği daha fazla ilgiyi hak ettiği düşüncesinden kaçınır (Fried, 2015: 974; Hoffmann & Trousdale, 2013: 2).

Yapı Dilbilgisi, dilin biçim ve anlam yönlerinin aynı madalyonun iki yüzü olduğunu ve biçim ile anlamın birbirini etkileyerek belirlediğini savunur. Dile ilişkin bilgi, biçimsel kurallar yerine biçim-anlam çiftlerinden oluşan *yapılar* (constructions) aracılığıyla anlaşılır. Bu yaklaşıma göre, biçim-anlam çiftleri yalnızca kelimelerin değil, aynı zamanda tüm dilbilgisel bilginin temelidir (Herbst & Hoffmann, 2024: 1-4).

2.2. Yapı Dilbilgisinde Yapı Kavramı

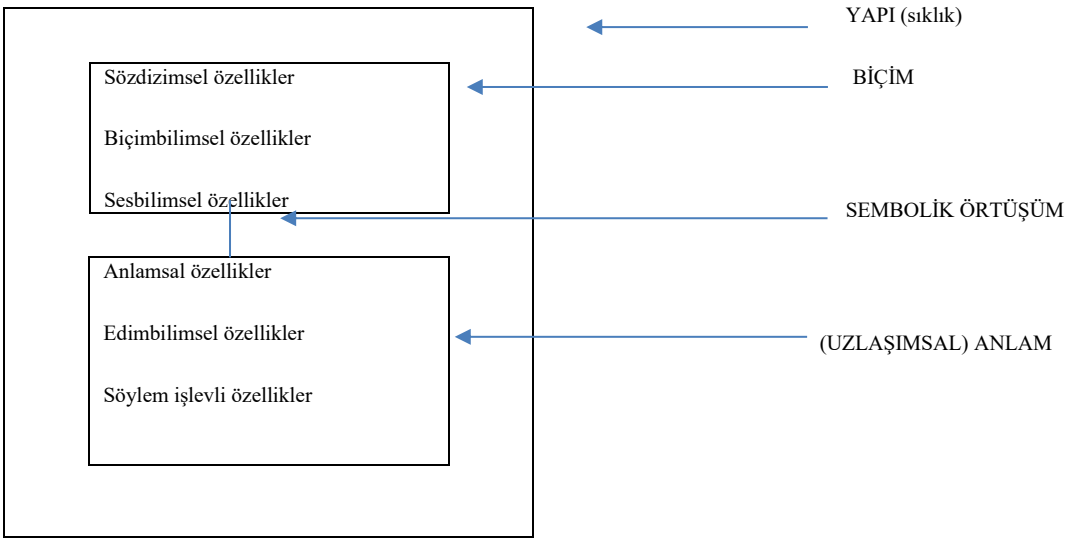
Yapı teriminin tarihi incelendiğinde sözdizimsel yapıların biçim-anlam eşleşmeleri olarak analiz edilmesinin tarihi 12. yüzyıla kadar gitmektedir (Goldberg & Casenhiser 2006: 343). Chomsky erken dönem (1957, 1965) eserlerinde bu kavramı kullanmıştır. 1965'teki çalışmasında *Tamamlayıcılarıyla birlikte Eylem* (Verb-with-Complement) konstrüksiyonundan

(1965: 190), *take for granted* (hafife almak) ifadesinden, *John is more clever than Bill* (John Bill'den daha akıllıdır.) cümlesinin altında yatan karşılaştırmalı yapıdan (1965: 178), *neden-sonuç* (causative) yapısından bahsetmektedir (1965: 189). Chomsky bu yapıların *ilkeler* (principles) ve *değiştirgenler*in (parameters) etkilişimi sonunda ortaya çıktığını öne sürmektedir (Chomsky, 1995: 129). İlkeler ve Değiştirgenler paradigmasının standart yaklaşımı, "tarihsel rastlantılar, ağız karışımları, kişisel özellikler ve benzeri unsurlardan kaynaklanan olguları bir kenara bırakarak çekirdek sistemi merkeze almaktır" (Chomsky 1995: 20). Ancak, bu durum, bir konuşurun zihinsel dil temsiline dahil olması gereken pek çok olgunun İlkeler ve Değiştirgenler kuramı tarafından açıklanamaz hâle gelmesine yol açmaktadır (Hoffmann & Trousdale 2013: 2).

1980'lerde ortaya çıkan Yapı Dilbilgisi merkezli yayınlar, (bkz. Fillmore 1985a, 1988; Fillmore, Kay & O'Connor 1988; Lakoff 1987 veya Wierzbicka 1988), Chomskyci İlkeler ve Değiştirgenler yaklaşımına karşıt yayınlardır. Bu yayınlarda araştırmacılar, dönüşümler/türetmeler ve boş öğelerin kullanımı olmadan hem kendine özgü 'çevresel' hem de 'çekirdek' dilsel ifadelere yönelik tekdüze bir analiz yapılması gerektiğini savunmuşlardır. (Hoffmann & Trousdale 2013: 2).

Yapı Dilbilgisi'ne göre dilbilgisi, birbirleriyle örtüşen ve birbirini tamamlayan örüntülerden oluşan bir yapılar envateri olarak görülür (Fried, 2015: 975). Tüm *dilsel bilgi*yi (linguistic knowledge) kapsayan yapılar, Lakoffa göre (1987) biçim (form) - anlam (meaning) eşleşmesinden oluşur; burada biçim, sözdizimsel ve sesbilgisel biçime ilişkin bir dizi koşulu, anlam ise anlama ve kullanıma ilişkin bir dizi koşulu ifade eder. Biçim ile anlam/fonksiyon arasındaki uzlaşımsal ilişkiyi ifade eden sembolik birime *işaret* (sign) denir. Yapı Dilbilgisi'nde bu işaretlere yapı adı verilir. (Herbst & Hoffmann, 2024; Fried, 2015). Goldberg'e göre yapılar, farklı karmaşıklık ve soyut seviyelerinde yer alan, öğrenilmiş, üzerinde uzlaşım sağlanmış biçim-işlev çiftidir (1995, 2006a).

Şekil 1: Bir Yapının Sembolik Şeması (Croft 2001: 18)

Şekil 1'in gösterdiği gibi, bir yapının biçimi, dilbilimsel açıdan önemli olan farklı türdeki bilgilerle (sözdizimsel, biçimbilimsel veya sesbilimsel) ilişkilendirilebilir. Bir yapının biçimsel

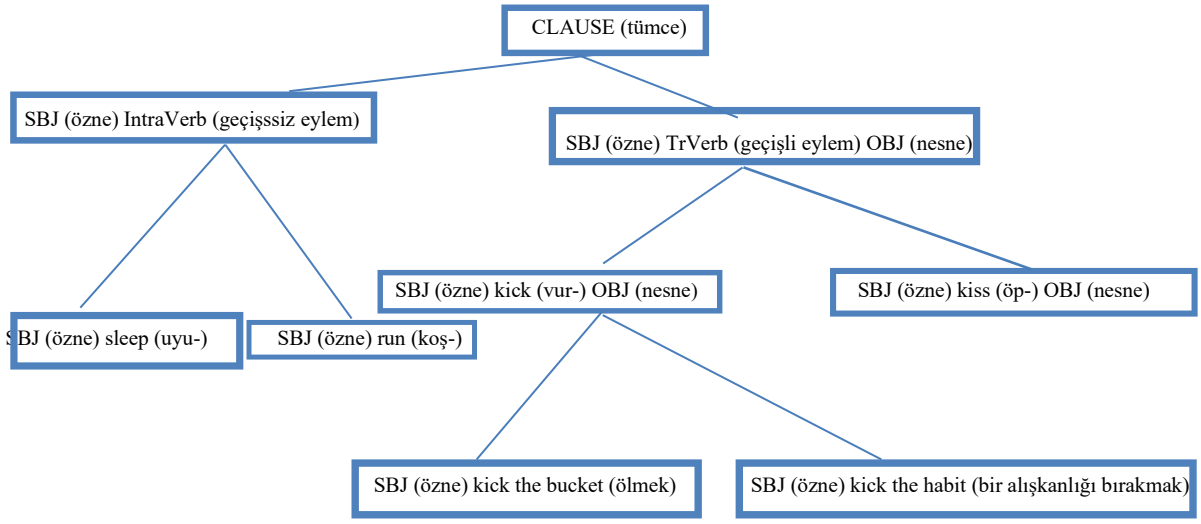
yönü, anlam yönüne sembolik bir bağlantı ile bağlanır. "Anlam" terimi, bir yapının işleviyle ilişkili tüm yerleşik unsurları kapsayacak şekilde anlaşılmalıdır (Boas, 2013: 235).

2.3. Yapı Ağı ve Taksonomik Hiyerarşi

Langacker, yapıları bir konuşmacının dilinin uzlaşımsal bilgisinin yapılandırılmış bir envanteri olarak görür ve bunları rastgele bir istisnalar ve düzensizlikler koleksiyonu olarak kabul etmez (1987: 63–76). Bu envanter taksonomik ağlarla temsil edilir.

Yapılar arasındaki ilişkileri modellemek için, her yapının ağdaki bir *düğüm*ü (node) oluşturduğu ve tamamen somuttan son derece şematik olana kadar bir süreklilik meydana getirdiği kabul edilir. Taksonomik ağların önemli bir özelliği, üst düzey yapılar tarafından yakalanan geniş genellemelerin diğer yapılar tarafından miras alınmasını sağlayan kalıtım hiyerarşileridir (Boas 2013: 241).

Şekil 2: Taksonomik Hiyerarşi (Croft & Cruse 2004: 264).

Şekil 2, yapıların hiyerarşik ve taksonomik örgütlenişini göstermektedir. Yapı Dilbilgisi'nde yapılar, şematiklik düzeyine göre birbirine bağlanmış şekilde örgütlenir ve bu yapı ağı, konuşur zihninde kalıplaşmış örüntüler olarak depolanır. Üst düzeydeki şemalar daha soyut ve genelleyicidir; alt düzeydeki yapılar ise daha somut ve özel örneklerdir. Yapılar arasında *kalıtım ilişkileri* (inheritance relations) söz konusudur: alt yapılar, üst şemanın biçimsel ve anlamsal özelliklerini miras alır (Goldberg, 2006). Hiyerarşinin en altında kismi kalıplaşmış iki deyim yapısı bulunmaktadır: *kick the bucket* (ölmek) ve *kick the habit* (uzun süre devam eden bir alışkanlığı bırakmak). En alttaki deyim yapıların, eylem çekimi, fonolojik gerçekleşim ve özneye ilişkin belirli özellikler (canlı olması gerektiği gibi) gibi daha genel özellikleri bağlı bulunduğu üst yapıdan alır. Deyim yapılarının üstünde yer alan geçişli 'kick' (vurmak) eylem yapısı, üye yapısını, daha şematik olan (SBJ TR VERB OBJ) yapısından alır (Croft & Cruse 2004: 264).

2.4. Karmaşık Yapılar ve Kavramların Birleşimi

Üretici Dilbilgisinin dilsel ifadelerinin analizinin çeşitli seviyeleri olduğunu varsaymasına karşın, Yapı Dilbilgisi'nde dilsel ifadeler için tek temsil seviyesi vardır. *What did*

Michael send Miriam? (Michael Miriam'a ne gönderdi?) cümlesi, bir dizi farklı yapının birleşimini içerir. Öncelikle beş sözcüğün her biri bir yapıdır. Bunun yanı sıra Eylem Öbeği Yapısı, Ad öbeği Yapısı, Özneyi Çekimli Yardımcı Eylemden Sonra Konumlandırma Yapısı, WH Yapısı ve ikili geçişli Yapı'yı içerir. Tüm yapılar yalnızca tek bir seviyede birleşerek cümle oluşturur ve birbirleriyle çelişmedikleri sürece serbestçe birleşirler (Boas, 2013: 9).

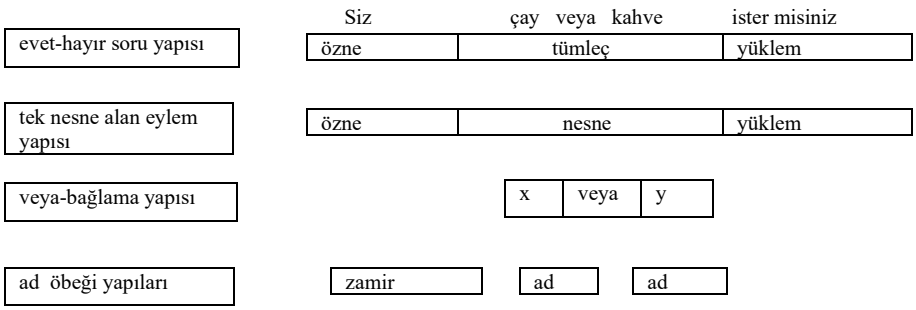
Yapılar, karmaşıklık düzeylerine göre farklılık gösterir. Basit yapılar morfem veya sözcük olarak bilinir ve genellikle leksikal yapılar olarak adlandırılır. Karmaşık yapılar ise anlamsal, fonolojik veya sembolik başka ögeleri de içerebilir (Wasserscheidt 2019: 6). Ayrıca bazı yapılar, farklı sözcükler veya ifadelerle doldurulabilecek şematik yuvalar (schematic slots) içerir (Herbst & Hoffmann, 2024: 9). Aşağıdaki tabloda yer alan Türkçe örnekler Şirin (2024) tarafından hazırlanan çalışmadan ve Türkçe Sözlükten (11.bs.), İngilizce örnekler ise Hoffmann & Trousdale (2013) ve Goldberg'in (2006) çalışmalarından alınmıştır (bkz. Tablo 1):

Tablo 1: Farklı Karmaşıklık ve Soyutlama Düzeylerindeki Yapılar (Goldberg 2006: 5; Hoffmann &Trousdale 2013: 3; Şirin, 2024)

Yapı (Construction)	**Örnekler (İngilizce-Türkçe)**
SÖZCÜK (WORD)	banana (muz), nar
KISMÎ KALIPLAŞMIŞ SÖZCÜK (MORFEM) (PARTİALLY FİLLED WORD)	pre-N, V-ing, isim+lAr, isim+sXz
TAMAMEN KALIPLAŞMIŞ DEYİM (FİLLED İDİOM)	Give the Devil his due (şeytanın hakkını şeytana vermek, Şeytana pabucunu ters giydirmek
KISMÎ KALIPLAŞMIŞ DEYİM (PARTİALLY FİLLED İDİOMS)	jog -someone's-memory (birinin hafızasını tazelemek), -birinin-evine gitmek
ÇİFT GEÇİŞLİ FİİL	(Subj V Obj_1 Obj_2) He gave her a fish taco, (Ö + N + N + Y) Bana yol parası verdi.

Yapılar, Yapı Dilbilgisi'nde teorik bir varlık statüsüne sahiptir. *Edimler* (construct) ise yapıların gerçek bir konuşmadaki gerçekleşmeleridir (Fried 2015). Edimler, *uzun süreli bellek*teki (long-term memory) yapılar aktivite edilerek, *çalışma belleğ*inde (working memory) inşa edilir. Yapıların çalışma belleğinde birleştirilme süreci, en iyi şekilde *kavramsal birleşim* (conceptual blending) ile açıklanabilir. Bu bilişsel süreç, farklı kavramsal alanları birleştirerek yeni fikirler oluşturmayı sağlar. Temelde, kavramların birleşimi, iki ya da daha fazla *girdi* (input) alanını alıp birleştirerek, yeni bir yapı oluşturulmasını sağlar ve bu süreç, yapıların çalışma belleğinde nasıl birleştirildiğiyle benzer özellikler taşır. (Herbst & Hoffmann, 2018: 15). (bkz. Şekil 3):

Şekil 3: Yapıların Birleşimi

Şekil 3, birden fazla yapının birleşerek *karmaşık yapı* (complex construction) oluşturmasını ve bu sürecin *kavramsal birleşim* (conceptual blending) yoluyla zihinsel olarak

inşa edilmesini betimlemektedir. Yapı Dilbilgisi'nde, tümce gibi daha büyük yapılar, daha küçük sembolik birimlerin birleşiminden oluşur.

2.5. Sözlükçe-Dilbilgisi Süremi

Yapı Dilbilgisi'nde dil, *sembolik yapıları*n **(**symbolic structures) bir araya gelmesinden oluşur. Sözlükçe ve dilbilgisi arasında kesin bir ayrım yoktur. İkisi de biçim- anlam çiftinden oluşan sembolik yapılardır **(**bkz. Goldberg 1995; Langacker 1987). Bir yanda sözlüksel öğeler, diğer yanda ise son derece şematik ve soyut dilbilgisel örüntüler dilsel bilgimizin büyük bir kısmının yerleştirilebileceği bir sürekliliğin iki uç noktası olarak görülmektedir (Fillmore, 1998; Fried, 2015; Goldberg 2003). Bir yapı soyut ve üretken olursa dilbilgisel kutba, *deyimselleşmiş* (phraseological) olursa sözlükçe kutbuna yakın olur (Ordines, 2022: 34).

Sözlükçe ve sözdizimi veya dilbilgisi sadece belirlilik ve şematiklik dereceleri bakımından farklılaşır. Sözcükler**,** (örneğin, ELMA YAPISI: BİÇİM: *elma* [elma] ↔ ANLAM**:** 'elma') ile dilbilgisel yapılar (örneğin, ÇİFT GEÇİŞLİLİK YAPISI**:** BİÇİM: [Özne$_1$ Nesne$_2$ Nesne$_1$ Eylem] ↔ ANLAM: Eylem, hem yönelme hâlinde hem de yükleme hâlinde zorunlu etkilenen öge alır) arasındaki temel fark, şematiklik derecesidir**.** Sözcük yapıları sabit -ses dizilimi bakımından kalıplaşmış- iken dilbilgisel yapılar şematiktir ve bu nedenle farklı sözcük yapıları ile doldurulabilen boşluklar içerir (Hoffmann, 2016: 285). Bu yapılar arasındaki farklı belirlilik dereceleri alan yazında *Belirlilik Süremi* (Specificity Continuum) olarak adlandırılmaktadır. (bkz. Şekil 4):

Şekil 4: Belirlilik Süremi (Doğruöz & Backus 2009, s. 44; Akkuş, 2019, s. 83)

En belirli	Kısmî belirli	En tasarımsal
Sözcükler/Sözlükçe		Yapılar / Sözdizim
[nalları dikmek]	[AÖ + dikmek]	[AÖ + E]

Şekil 4'de görüldüğü gibi bu doğrusal sürekliliğin en belirgin ucunda, yapı olarak sabit olan ve değiştirilemeyen deyimler gibi yüksek belirginliğe sahip sözcüksel birimler yer alır. Sürekliliğin orta noktasında, kısmen değiştirilebilen ancak belirli ölçüde sabit kalan yapılar bulunur. Diğer uçta ise geniş ölçüde şematik yapılara (AÖ + E) sahip dilbilgisel örüntüler yer almaktadır. Yapı Dilbilgisi'nde dilde kullanılan tüm yapılar bu sürekliliğin belirli bir noktasına denk düşmektedir (Akkuş, 2019: 83).

3. Yapı Dilbilgisi Çerçevesinde Türkiye Türkçesindeki Dilsel Yapılar

Bu bölümde Yapı Dilbilgisi yaklaşımı çerçevesinde Türkiye Türkçesinde yer alan yapılardan örnekler verilecektir. Türkçedeki yapılar tespit edilirken Thomas Herbst & Thomas Hoffmann'ın *A Construction Grammar of the English Language* (2024) çalışması temel alınmıştır. Bu çalışmada yer alan şekillerde kullanılan şema, söz konusu eserdeki şema örnek alınarak kullanılmıştır.

Türkçe yapılara verilen örnekler Türkçe Ulusal Derlemi'nden (TUD) alınmıştır. Türkçe Ulusal Derlem (TUD), 50 milyon sözcük içeren ve 1990-2009 yıllarını kapsayan, günümüz Türkçesinin çeşitli alan ve türlerdeki yazılı ve sözlü örneklerini barındıran, geniş kapsamlı, dengeli ve temsil gücü yüksek, genel amaçlı bir referans derlemidir (Güler &Tuğa, 2017: 47).

3.1 Cümle Tipi Yapılar

Bildirim (declarative) cümleleri, bir yargı ileri sürmek için kullanılır ve bu nedenle bildirim/önermeler ifade eder (Johanson, 2021: 818):

Şekil 5: Bildirim Cümle Yapısı

Yapı adı	BİLDİRİM CÜMLESİ YAPISI	
Anlam	Bildirim veya önerme ifade eder (Johanson, 2021: 818).	
Biçim	özne / [ø]	[tümleç] / tümleç + yüklem
Kullanım koşulları	Şahıs ekleri ile temsil edilen özne işaretsiz olabilir (Daşdemir, 2015: 120).	
Örnek	Şu an ise Atatürk Lisesine gidiyorum. (W-[I12F1D-4846-604), Sonra ceketi sırtıma aldım, yakasını kaldırıp kafamı içine soktum. (W-OE09C2A-0411-1434).	

Emir kipi, yapılması istenen eylemi kesinlik vurgusuyla buyurucu bir biçimde ifade eden bir dilbilgisel yapıdır. Bu yapıda kip ekleri ile kişi ekleri birbirinden ayrılmaz biçimde kaynaşmıştır (Korkmaz, 2009: 665):

Şekil 6: Olumlu Emir-Komut Yapısı

Yapı adı	OLUMLU EMİR-KOMUT YAPISI	
Anlam	bir şeyi yapmaya yönelik buyruk veya davet	
Biçim	$Eylem_{tabanı + kip}$	
	Eylem	al-,ver-, git, sev- vb.
	Kip	/-ø/, /-sIn/, /-(y)In/, /-sln(IAr)/
Kullanım koşulları	Kip eki şahıslara göre farklılaştığı için komutun yönetildiği kişi kip ekinden anlaşılır. 1. şahsın emir çekimi yoktur (Göksel & Kerslake, 2010: 148).	
Örnek	İsterseniz, bize gelin. (W-EA16B4A-0489-1603), E haydi sen de yat bari oğlum. (W-QA16B2A-1435-1378)	

3.2. Kişi ve Zaman ve Kip Yapıları

"Şimdiki zaman kipi fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu gösteren kiptir. Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman kipini karşılayan üç ek vardır. Bunlar 1. -(l)yor, 2. -mAktA, 3. -mAdA ekleridir." (Korkmaz, 2009: 611):

Şekil 7: 1. Tekil Şahıs-Şimdiki Zaman Yapısı

Yapı adı	1. TEKİL ŞAHIS- ŞİMDİKİ ZAMAN YAPISI	
Anlam	Sadece o anı, içinde bulunulan anı gösterir (Üstünova, 2005: 188).	
Biçim	$Eylem_{taban}$ + şimdiki zaman eki+ 1. tekil şahıs eki	
	$Eylem_{tabanı}$	al-,ver-,git,sev- vb.
	Şimdiki zaman eki	/-(I)yor/-mAktA, -mAdA
	1. tekil şahıs eki	/-(y)Im/

Görülen geçmiş zaman kipi, özel kullanımlar dışında, eylemde ifade edilen oluş ya da kılışın konuşma anından, yani içinde bulunulan zamandan önce gerçekleşmiş ve tamamlanmış olduğunu bildiren bir zaman dilimini kapsar (Korkmaz, 2009: 584):

Şekil 8: 2. Tekil Şahıs- Görülen Geçmiş Zaman Yapısı

Yapı adı	2. TEKİL ŞAHIS- GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN YAPISI	
Anlam	Geçmiş zaman; başlangıçtan, yani sıfır noktasından sözün söylendiği ana kadar olan, bölümdür. Yaşanmışlık, bitmişlik ifade eder (Üstüova, 2005: 188)	
Biçim	$Eylem_{tabanı}$+ geçmiş zaman eki+ 2. tekil şahıs eki)	
	$Eylem_{tabanı}$	al-,ver-, git, sev- vb.
	Geçmiş zaman eki	/-DI/
	1. tekil şahış eki	/-n/

Yeterlilik yapısı bir esas eylemin -(y)E zarf-fiil biçimi ile *bil-* yardımcı eylemin bir araya getirilmesi ile oluşturulur (Korkmaz, 2009: 812):

Şekil 9: Yeterlilik Yapısı

Yapı adı	YETERLİLİK YAPISI		
Anlam	Kişinin, çoğu sonradan kazanılan eylemleri yapabildiğini ve bunlara gücünün yettiğini belirtir (Kara, 2010: 1389).		
Biçim	$Eylem_{tabanı+kip+şahıs}$		
	$Eylem_{tabanı}$	Kip	Şahıs eki
	yap-, git-al- vb.	(/-(y)E+bil-/	(y)Im/, /-sIn/ , /-ø/, /-(y)Iz/, /-sInIz/, /-ø,-(IAr)/

3.3. Üye Yapıları

Zorunlu olarak bir doğrudan nesne alan eylem *geçişli* (transitive) nesne almayan eylem ise *geçişsiz* (intransitive) olarak değerlendirilir (Göksel & Kerslake, 2010: 15). *Çift geçişli* (ditransitive) fiiller, istem olarak üç üye için *yer* (slot) ayırır; bunlar özne olarak gerçekleşen birinci üye, *doğrudan nesne* (direct object) olarak gerçekleşen ikinci üye ve *dolaylı nesne* (indirect object) olarak gerçekleşen üçüncü üyedir (Johanson, 2001: 820).

Geçişli eylemler bir ad öbeği, çift-geçişli eylemler iki ad öbeği seçerken, geçişsiz eylemler herhangi bir ad öbeği seçmezler (İmer, Kocaman & Özsoy, 2011: 218):

Şekil 10: Geçişsiz Eylem Yapısı

Yapı adı	GEÇİSSİZ EYLEM YAPISI	
Anlam	Nesne almayan bir eylem veya böyle bir eylemi olan tümce (İmer, Kocaman & Özsoy, 2011: 132)	
Biçim	ÖZNE	GEÇİŞSİZ EYLEM
	ad öbeği	eylem
Örnek	Sinan acı acı güldü. (W-RA16B2A-0403-717), Çocuk mışıl mışıl uyuyor. Uyanırsa Zevzek ilgilensin. (W-TC29D1B-2793-386).	

Şekil 11: Geçişli Eylem Yapısı

Yapı adı	GEÇİŞLİ FİİL YAPISI		
Anlam	Nesne alan bir eylem veya böyle bir eylemi olan tümce (İmer, Kocaman & Özsoy, 2011: 132)		
Biçim	ÖZNE	NESNE	GEÇİŞLİ EYLEM
	ad öbeği	ad öbeği	eylem
Örnek	Şoför geriye uzanıp arka kapıyı açtı. (W-QA16B4A-1287-1806), Ahmet, ben bu kitabı alıyorum (W-OI22C1A-0833-1650**).**		

Şekil 12: Çift Geçişli Eylem Yapısı

Yapı adı	ÇİFT GEÇİŞLİ FİİL YAPISI			
Anlam	Çift geçişli eylemler, istem yapısı gereği özne, doğrudan nesne ve dolaylı nesne olmak üzere üç üye gerektirir (Johanson, 2001: 820).			
Biçim	ÖZNE	DOĞRUDAN NESNE	DOLAYLI NESNE	
	ad öbeği	ad öbeği	ad öbeği	eylem
Örnek	Şöyle ki yani bütün parasını bana gönderiyor ve ben öğrenciyim. (S-ADABPZ-0125-700), Şimdi bugün bu kâğıdı nasıl bana iletmişti? (W-HI13C2A-1939-1279)			

3.4. Ad Öbeği Yapıları

"İşaret sıfatları varlıkları gösterme yoluyla belirten sıfatlardır." (Korkmaz, 2009: 385):

Şekil 13: İşaret Sıfatı Yapısı

Yapı adı	İŞARET SIFATI YAPISI			
Anlam	Yakınlık veya uzaklık açısından belirli bir öğeyi tek başına işaret etme (Herbst & Hoffmann, 2024: 148)			
Biçim	İŞARET SIFATI			İŞARET EDİLEN
	bu, şu, o	⋈		ad öbeği
				bağlamsal dayanak noktası

Yapıda yer alan *bağlamsal dayanak noktası* (contextual anchor), bir *göndergenin* (referent) açıkça söylenmesine gerek kalmadan anlaşılmasını sağlayan dilsel veya durumsal bağlamdır (Herbst & Hoffmann, 2024: 147).

3.5. Diğer Yapılar

Bir sıfatın ifade ettiği niteliğin en yüksek derecede bulunması, "en" zarfının sıfattan önce getirilmesiyle ifade edilir (Göksel & Kerslake, 2010: 69):

Şekil 14: En Üstünlük Yapısı

Yapı adı	EN ÜSTÜNLÜK YAPISI		
Anlam	Bir niteliğin nitelene en yüksek veya en düşük derecede uygulanması (Herbst & Hoffmann, 2024: 148)		
Biçim	NİTELEYEN		NİTELEN
	en	sıfat/önad	ad öbeği
Örnek	Şimdi burada yazacaklarımı hayatım boyunca en yakın dostlarımla, sırdaşlarımla bile paylaşmadım. (W-PI22C3A-0210-464), Şarkıların albüm olarak yayınlaması ise en büyük arzularından biri. (W-OG24D1B-3361-1417)		

Bir sıfatın/önadın ifade ettiği nitelik bakımından karşılaştırma, daha zarfının sıfattan önce getirilmesiyle yapılır; karşılaştırmanın yapıldığı unsur ise ayrılma durumu ekiyle gösterilir (Göksel & Kerslake, 2010: 69):

Şekil 15: +DAn Daha-Karşılaştırma Yapısı

Yapı adı	AD ÖBEĞİ+DAn DAHA-KARŞILAŞTIRMA YAPISI			
Anlam	Karşılaştırma derecesi, bir varlıkta bulunan bir niteliğin, başka bir varlık ya da varlıklarla kıyaslandığında daha fazla, daha üstün, daha az ya da daha düşük düzeyde olduğunu ifade eden derecelendirme biçimidir (Korkmaz, 2009: 373)			
Biçim	KARŞILAŞTIRILAN$_1$	KARŞILAŞTIRILAN$_2$	DAHA ZARFI	NİTELİK
	(ad öbeği)	ad öbeği+DAn	daha	sıfat/önad
Örnek	Adanalı'da oynayan ondan daha uzun. (S-BEABXs-0130-926), Anneden daha yakın, etkili bir "anne". (W-II37C3A-1945-2421)			

Sonuç

Yapı Dilbilgisi'nin sunduğu kuramsal çerçeve, dilsel birimlerin biçim ve anlam yönlerinin ayrılmaz bir bütün olduğunu kabul eder. Bu yaklaşım, yalnızca sözcükleri değil, tüm sözdizimsel ve biçimbilgisel örüntüleri de anlam taşıyan yapılar olarak ele alır. Bu nedenle, her dilsel ifade, yapı kavramı altında eşdeğer statüde değerlendirilir. Böyle bir yaklaşım, dili açıklamada istisnaları dışlamayan, aksine onları kuramın merkezine yerleştiren bir anlayış sunar.

Öte yandan, Yapı Dilbilgisi'nin kullanım temelli niteliği, dilsel yapıların edinim ve temsil süreçlerinde tekrarın ve bağlamsal kullanımın belirleyici rolünü vurgular. Sıklıkla karşılaşılan dilsel kalıplar zamanla otomatikleşerek zihinde yerleşik yapılar hâline gelir; bu durum, berkitme ve gelenekselleşme gibi bilişsel mekanizmalarla açıklanır (Bybee, 2010; Langacker, 2009). Böylece, dilsel bilgi yalnızca kural temelli değil, aynı zamanda deneyime dayalı bir sistem olarak değerlendirilir. Yapı Dilbilgisi'nin bu bütüncül yaklaşımı, dili yalnızca bir biçimsel kurallar dizgesi olarak değil, anlam, kullanım ve bilişsellikle örülmüş dinamik bir yapı olarak anlamamıza imkân tanımaktadır.

Bu kuramsal çerçeve, benzer anlamsal işlevlerin farklı dillerde aynı yapısal örgütlenmelerle değil, dile özgü biçim–anlam eşleşmeleriyle gerçekleştirildiğini varsayar. Dolayısıyla Yapı Dilbilgisi açısından diller arası karşılaştırma, yüzeysel anlam benzerliklerinden hareketle değil, her dilin karşılaştırma gibi anlamsal alanları hangi yapısal kaynaklarla örgütlediğini ortaya koymayı amaçlar.

Yapı Dilbilgisi çerçevesinde Türkçeye ait verileri ele alan bu çalışma, Türkçe üzerine bu kuramsal yaklaşımı doğrudan uygulayan ilk çalışma olma niteliğini taşımaktadır. Çalışma, Yapı

Dilbilgisi'nin Türkçeye hazır şemalar aktararak değil, dilin kendi biçimsel ve tipolojik özellikleri dikkate alınarak uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, her dilin Yapı Dilbilgisi kapsamında ayrı ayrı ele alınmasını gerekli kılmakta; özellikle Türkçedeki dilsel yapıların, bu kuramsal çerçeve doğrultusunda özgül biçim-anlam eşleşmeleri temelinde ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Zira diller, benzer anlamsal alanları farklı yapısal örgütlenmeler ve farklı biçim-anlam eşleşmeleri yoluyla gerçekleştirmektedir. Bu yönüyle çalışma, Türkçenin Yapı Dilbilgisi kuramı açısından özgül, üretken ve sistematik biçimde incelenmesi gereken bir araştırma alanı sunduğunu vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, Türkçenin Yapı Dilbilgisi kuramı açısından sistematik biçimde incelenmesi, yalnızca Türkçe üzerine yapılacak betimleyici ve kuramsal çalışmalar için değil, aynı zamanda Yapı Dilbilgisi alanının kendisi için de gerekli görünmektedir. Türkçenin eklemeli yapısı, sözdizimsel esnekliği ve biçimbilgisel işaretleme olanakları, Yapı Dilbilgisi'nin temel varsayımlarını farklı bir tipolojik zeminde sınamaya elverişli bir alan sunmaktadır. Türkçe veriler üzerinden yapılacak çalışmalar, Yapı Dilbilgisi'nin dilsel çeşitliliği açıklama gücünü artırarak, kuramın yalnızca belirli diller temelinde geliştirilmiş şemalarla sınırlı olmadığını göstermeye katkı sağlayacaktır. Bu nedenle Türkçenin, Yapı Dilbilgisi kapsamında tutarlı, karşılaştırılabilir ve kuramsal olarak yönlendirici çözümlemelerle ele alınması hem Türk dili araştırmaları hem de genel dilbilim açısından önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Extended Abstract

Linguistic theory has undergone a major paradigm shift from classical structuralism – epitomized by Saussure's view of language as a system of formal relationships – toward cognitive linguistic approaches that emphasize the integration of language with mental processes, conceptual structures, and human experience. Pioneers such as Langacker (1987) and Tomasello (2003) have shown that grammar is not simply a formal mechanism but a complex repository of meanings and patterns that are learned, stored, and reshaped through actual use. In contrast to structuralism's emphasis on form, the cognitive approach regards meaning, usage frequency, and communicative context as essential to understanding the nature of linguistic structure.

Generative Grammar, developed by Chomsky (1957, 1965), introduced the concept of an innate universal grammar, focusing on abstract syntactic rules and the idealized competence of native speakers. While this model successfully accounts for certain formal regularities, it largely omits usage-based factors such as the role of frequency in shaping grammar, the way repeated patterns become entrenched in memory, and how analogy and categorization influence language production. Scholars including Goldberg (2006) and Bybee (2010) argue that these factors are crucial for explaining how grammar functions in natural discourse and how speakers adapt to new communicative needs.

In response, Construction Grammar (CxG) emerged within Cognitive Linguistics as a usage-based, meaning-centered framework. CxG treats grammar as a structured inventory of symbolic form–meaning pairings, or constructions, that range from morphemes and fixed expressions to abstract syntactic templates. Every construction, regardless of its level of schematicity, is learned through exposure and reinforced in interaction. These constructions are

stored in long-term memory, activated in working memory during language use, and shaped by both cognitive processes and social convention. In this view, idiomatic or irregular forms are not peripheral anomalies but integral parts of the grammar, reflecting the diversity of linguistic knowledge.

A key departure from Generative Grammar lies in the rejection of a strict lexicon–syntax division. CxG proposes a lexicon–grammar continuum, where highly specific items and broad grammatical schemas coexist within a unified network. The model also challenges the traditional core–periphery distinction by recognizing that even marginal or idiomatic patterns share structural and functional properties with more central constructions. Grammar is thus conceived as a gradient and continuous system, organized into taxonomic hierarchies where general schemas serve as templates for more specific sub-constructions. These hierarchies reveal inheritance relationships, allowing properties from abstract patterns to be shared by their more specialized instantiations. Additionally, CxG incorporates insights from cognitive semantics, such as conceptual blending, which explains how elements from different conceptual domains combine within a single construction to produce enriched meanings.

This study presents the main principles of Construction Grammar, compares them with those of Generative Grammar, and applies the framework to Turkish linguistic data. The research employs a qualitative, corpus-based methodology using the Turkish National Corpus (TUD), a balanced resource of about 50 million words from written and spoken sources between 1990 and 2009. The corpus provides authentic examples of how constructions are used in diverse communicative contexts, enabling a detailed analysis grounded in real data rather than invented sentences.

The analysis covers Turkish constructions at multiple levels of abstraction, from specific inflectional forms and partially fixed expressions to general clause patterns. Each construction is described as a form–meaning pairing, with attested examples illustrating its communicative role. Visual modeling tools, including taxonomic hierarchies and specificity continua, are employed to depict relationships among constructions. These tools make visible the structural connections between abstract patterns and their concrete realizations, showing how linguistic knowledge forms a network rather than a set of isolated rules.

Findings indicate that linguistic competence is best understood as mastery of a structured inventory of constructions, not as the application of abstract rules to lexical items. Every construction, whether fully lexicalized or highly schematic, carries syntactic, semantic, and pragmatic properties that reflect its cognitive representation and typical usage context. The analysis highlights the central role of cognitive processes such as entrenchment, whereby frequent exposure makes a construction more accessible; pattern recognition, which supports the generalization of schemas to new contexts; and conceptual blending, which merges distinct elements into coherent expressions.

In conclusion, Construction Grammar offers a comprehensive, psychologically grounded account of grammar that integrates meaning, context, and communicative function. By treating all linguistic expressions as constructions and situating them along a continuum from lexicon to grammar, CxG captures the dynamic, interconnected nature of language. The application of this framework to Turkish demonstrates its adaptability to typologically diverse languages and

its strength in explaining phenomena that traditional rule-based models tend to overlook. By uniting cognitive processes, usage patterns, and social factors within a single theoretical model, Construction Grammar provides a compelling alternative to formalist approaches and a valuable tool for cross-linguistic analysis.

Etik Beyanı	**:** Çalışmanın tüm hazırlık aşamalarında etik kurallara uyulduğu yazar tarafından beyan edilir. Aksi bir durumun tespiti hâlinde, Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi herhangi bir sorumluluk kabul etmez ve tüm sorumluluk yazara aittir.
Etik Onayı	**:** Çalışmada katılımcılardan anket, görüşme, gözlem ya da deney yoluyla birincil veri veya kişisel veri içeren herhangi bir içerik kullanılmamıştır. Bu nedenle etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması	**:** Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkısı	**:** Çalışma tek yazar tarafından hazırlanmıştır. Tüm katkı (%100) İzzet Şirin'e aittir.
Finansman	**:** Yoktur.
Teşekkür	**:** Yoktur.
Yapay Zekâ Kullanımı	: Yapay zekâ destekli herhangi bir araç kullanılmamıştır.
Ethical Approval	**:** The author declares that all stages of the study were conducted in accordance with ethical research principles. In the event of any misconduct, Artvin Çoruh University Journal of International Social Sciences assumes no responsibility and all responsibility lies with the author.
Ethical Approval	**:** The study did not involve the collection of primary data or any content containing personal data through surveys, interviews, observations, or experiments with participants. Therefore, ethical approval was not required.
Conflict of Interest	**:** No conflict of interest exists.
Author Contributions	**:** This is a single-author study. All contributions (100%) belong to İzzet Şirin
Funding	**:** None.
Acknowledgements	**:** None.
AI Use Statement	: No artificial intelligence tools were used in the preparation of this study.

Kaynakça

Ackerman, F., & Goldberg, A. E. (1996). Constraints on adjectival past participles. A. E. Goldberg (Ed.), *Conceptual structure, discourse and language* içinde (1-20). CSLI Publications.

Akkuş, M. (2019). *A usage-based investigation of converbial constructions in heritage speakers Turkish living in the Netherlands* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Boas, H. C. 2011. Zum Abstraktionsgrad von resultativkonstruktionen. Stefan Engelberg, K. Proost & A. Holler (Ed.), *Sprachliches wissen zwischen lexikon und grammatik* içinde (37–69). De Gruyter.

Broccias, C. (2013). Cognitive Grammar. T. Hoffmann & G.Trousdale (Ed.), *The Oxford handbook of construction grammar* (191-210). Oxford University Press.

Bybee, J. (2010). *Language, usage and cognition*. Cambridge University Press.

Chomsky, N. (1957). *Syntactic structures*. Mouton.

Chomsky, N. (1964). *Current issues in linguistic theory*. Mouton.

Chomsky, N. (1965). *Aspects of the theory of syntax*. MIT Press.

Chomsky, N. (1970). Remarks on nominalization. R.A. Jacobs & P.S. Rosenbaum (Ed.), *Readings in English transformational grammar* içinde (184–221). Blaisdell.

Chomsky, N. (1986). *Knowledge of language*. Praeger.

Chomsky, N. (1995). *The Minimalist program*. MIT Press.

Croft, W. (1991). *Syntactic categories and grammatical relations.* University of Chicago Press,.

Croft, W. (2001). *Radical construction grammar: Syntactic theory in typological perspective*. Oxford University Press.

Croft, W. (2020). *Ten lectures on construction grammar and typology*. Brill.

Dabrowska, E., & Marcin S. (2006). Polish children's productivity with case marking: The role of regularity, type frequency, and phonological diversity. *Journal of Child Language 33*(3), 559–597.

Dancygier, B. (2017). *The Cambridge handbook of cognitive linguistics*. Cambridge University Press.

Diessel, H. (2013). Construction Grammar and first language acquisition. T. Hoffmann & G.Trousdale (Ed.), *The Oxford handbook of construction grammar* içinde (347–364). Oxford University Press.

Doğruöz, A. S., & Backus, A. (2009). Innovative constructions in Dutch Turkish: An Assessment of ongoing contact-induced change. Bilingualism. *Language and Cognition*, *12*(1), 41-63.

Ellis, N. C. (2003). Constructions, chunking & connectionism: The emergence of second language structure. C. J. Doughty & M. H. Long (Ed.), *The Handbook of Second Language Acquisition* içinde (63–103). Blackwell.

Fauconnier, G. (1985), *Mental Spaces: Aspects of meaning construction in natural language*. MIT Press.

Fillmore, C. J. (1968). The case for case. E. Bach & R T. Harms (Ed.), *Universals in Linguistic Theory* içinde (1–88). Rinehart & Winston.

Fillmore, C. J. (1977a). Scenes-and-frames semantics. A. Zampolli (Ed.), *Linguistic structures processing* içinde (55–81). North-Holland.

Fillmore, C. J. (1977b). The case for case reopened. P. Cole & J. M. Sadock (Ed.), *Syntax and semantics Vol. 8: Grammatical relations* içinde (59–81). Academic Press.

Fillmore, C. J. (1985). Syntactic intrusions and the notion of grammatical construction. *Berkeley Linguistic Society 11*, 73–86.

Fillmore, C. J., Kay, P., & O'Connor, M. C. (1988). Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: The case of let alone. *Language*, *64*(3), 501-538.

Fried, M. (2015). Construction grammar. A. Alexiadou & T. Kiss (Ed.), *Syntax – theory and analysis: An international handbook* içinde (974–1003). Mouton De Gruyter.

Fried, M., & Östman, J. (2004). *Construction grammar in a cross-language perspective*. Benjamins.

Göksel, A., & Kerslake, C. (2010). *Turkish: An essential grammar*. Routledge.

Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. University of Chicago Press.

Goldberg, A. E. (1995). Constructions: *A construction grammar approach to argument structure.* Chicago University Press.

Goldberg, A. E. (2006). *Constructions at work: The nature of generalization in language*. Oxford University Press.

Goldberg, A. E. (2006). *Constructions at Work: The nature of generalization in language*. Oxford University Press.

Goldberg, A. E. (2013). Constructionist approaches. T. Hoffmann & G.Trousdale (Ed.), *The Oxford handbook of construction grammar* içinde (15–31). Oxford University Press.

Goldberg, A. E. (2019). *Explain me this: Creativity, competition, and the partial productivity of constructions*. Princeton University Press.

Goldberg, A. E., & Ray J. (2004). The English resultative as a family of constructions. *Language 80*(3), 532–568.

Goldberg, A. E., & Thomas H. (2021). The nice-of-you construction and its fragments. *Linguistics 59*(1), 285–318.

Gries, S. T., & Wulff, S. (2005). Do foreign language learners also have constructions? *Annual Review of Cognitive Linguistics, 3*(1), 182–200.

Herbst, T., & Hoffmann, T. (2024). *A construction grammar of the English language*. De Gruyter Mouton.

Hoffmann T., & Trousdale G. (2013). Construction grammar: Introduction. T. Hoffmann & G.Trousdale (Ed,).*The Oxford handbook of construction grammar* içinde (1-12). Oxford University Press.

Hoffmann, T. (2020). What would it take us to abandon construction grammar? falsifiability, confirmation bias and the future of the constructionist enterprise. *Belgian Journal of Linguistics 34*(1), 148-160.

İmer, K., Kocaman, A., & Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Jackendoff, R. (1983). *Semantics and cognition*. MIT Press.

Johanson, L. (2021). *Turkic*. Cambridge University Press.

Kara, F. (2010). Bil- tasvir fiilinin işlevleri, *Journal of Turkish Studies*, *6*(1), 1421-1438.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri: Şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. University of Chicago Press.

Lambrecht, K. (1994). *Information structure and sentence form: Topics, focus, and the mental representations of discourse referents*. Cambridge University Press.

Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar. vol. 1 theoretical prerequisites*. Stanford University Press.

Langacker, R. W. (1991). *Foundations of cognitive grammar. vol. 2 descriptive application*. Stanford University Press.

Langacker, R. W. (2008a). *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford University Press.

Langacker, R. W. (2008b). The relevance of cognitive grammar for language pedagogy. S. de Knop & T. Rycker (Ed.), *Cognitive approaches to pedagogical grammar* içinde (7–35). De Gruyter.

Langacker, R. W. (2009). Constructions in cognitive grammar. R. W. Langacker (Ed.), *investigations in cognitive grammar* içinde (1–39). Mouton De Gruyter.

Langacker, R. W. (2020). Trees, assemblies, chains and windows. *Constructions and Frames 12*(1), 8–55.

Michaelis, L. A. (2004). Type shifting in construction grammar: An integrated approach to aspectual coercion. *Cognitive Linguistics*, *15*(1), 1–67.

Ordines, P. (2022). Comparative constructional idioms: A corpus-based study of the creativity of the [más feo que X] construction. C. Mellado Blanco (Ed.), *Productive patterns in phraseology and construction grammar: A multilingual approach* içinde (29-52). De Gruyter

Rosch, E. H. (1973). *Natural categories. Cognitive Psychology, 4*(3), 328–350.

Saussure, F. de. (1916). *Cours de linguistique générale*. Payot.

Şirin, İ. (2024). *Nurullah Ataç'ın Günce I-II denemelerinde söz dizimi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi.

Talmy, L. (1976). Semantic causative types. M. Shibatani (Ed.), *syntax and semantics, vol. 6: the grammar of causative constructions* içinde (43-116). Academic Press.

Talmy, L. (1988). Force dynamics in language and cognition. *Cognitive Science, 12*(1), 49–100.

Talmy, L. (2000). *Toward a cognitive semantics, Vol. ll: Typology and process in concept structuring*. The MIT Press.

Taylor, J. R. (1995). *Linguistic categorization: Prototypes in linguistic theory*. Clarendon Press.

Tomasello, M. (2003). *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*. Harvard University Press.

Tomasello, M. (2008). *Origins of human communication*. MIT Press.

Tomasello, M. (2009). *First verbs: A case study of early grammatical development*. Cambridge University Press.

Traugott, E. C., & Trousdale, G. (2013). *Constructionalization and constructional changes*. Oxford University Press.

Üstünova, K. (2005). Türkçede zaman kavramı ve işlenişi. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, *6*(9), 187–201.

Wasserscheidt, P. (2019). *Konstruktionsgrammatik: Grundlagen, methoden, anwendungen*. De Gruyter Mouton.

Wierzbicka, A. (1987). *English speech act verbs: A semantic dictionary*. Academic Press Australia.

Wierzbicka, A. (1988). *The semantics of grammar*. John Benjamins.